

Literatura

Honela idatzi zuten Depresio Handia

Poltsa eta bizia, biak joan ziren pikutara halako batean. New Yorkek ez zeukan guardasolik burtsako artekarien zaparradaz babesteko. Ehunka, milaka langabe kalean zer suma eta Depresio Handiak pilularik ez; mende laurden beharko zen buruko min hura arintzeko. Bitartean, AEBetako literaturak goia jo zuen, herritarren bizimodu lakarra kontatuz.

GORKA BEREZIARTUA

EKONOMIARI TRISTURA HANDIENA sartzen zaionean ez da salbatzen inor; ez da salbatzen ezer. Ezta kultura ere. Arteen industrik, mundu osoak bezala, dar-dar egin zuten Wall Streetek 29an bere buruaz beste egin zuenean. Nork kontatu eta kantatu

DOROTHEA LANGE

Dorothea Lange argazkilaria *Migrant mother* (Ama migratzailea) lana da ondokoa, Kalifornian ateratakoa. AEBen barrualdean bizi zen jende askok jo zuen mendebaldera lan bila 1929ko hondamendi ekonomikoaren ondoren. John Steinbeckek, besteak beste, fenomeno horren inguruan idatzi zuen *The grapes of wrath* (Suminaren mahatsak) nobelan.

behar zituen AEBen pena berriak? Posible ote zen artea, halako desastrearen ondoren? Zer egin?

Kezkatu ez behintzat. Lasai: idazlea kontsumo baxuko sortzailea da. Ez ditu beste munduko baliabideak behar –idazmakina, kaferen bat edo beste, menu merkeagoa bazkaltzeko ere prest legoke, eskatuz gero–; soldata txikiarekin konformatzen da normalean; papera kopiatzea ez da zeluloidea kopiatzea bezain karioa; eta behin norbaiten etxera iritsi denean, literatur lana bizi osorako han egongo da, apalak dekoratzen, mahai herrenari egonean laguntzen; beti zain, gurasoek noiz irakurriko; berdin seme-alabek edo kuxuxean dabilen adiskideren batek. Horregatik ez da behin ere desagertuko literaturak: hain da merkea, hainbeste ematen dizu ia doan...

Baina klaro, horrek bakarrik ez du esplikatzeko 1930eko hamarkadan ingelesezko literaturan gertatu zena: irakurleen eskuetara burtsa bezain azkar hasi ziren erortzen maisulanak. XX. mendeko klasiko ugari ikusi zuten argia hamar urte horietan. Eta aurreko urteetan ez bezala, gizarte gatazkak bilakatu ziren literaturaren gai zentral.

Mahatsek eskuma sumindu zuten

“Pentsatu lanpostua eskaini behar diozula norbaiti, eta gizon bakarra etortzen zaizula lan eske. Eskatzen duena ordaindu beharko diozu. Baina imajinatu ehun gizon dardela, eta ehunek nahi dutela lanpostua. Imajinatu haurrak dituztela, eta haur horiek

DOROTHEA LANGE

goseak daudela. Demagun hamar zentimoko txanponarekin haur horientzat ahia erosten ahal dutela. Hamar zentimo bakarrik eskaini, eta lanpostua eskuratzeko elkar hilko dute”. John Steinbeckek 1939an argitaratu zuen *The grapes of wrath* (Suminaren mahatsak), burtsaren katastrofea gertatu eta hamar urtera. AEBetan langabezia %15ekoa zen oraindik.

Tom Joad, kartzelatik atera berri, etxera buelta egiten ari da Jim Casy lagun duela. Oinez-oinez iritsi da haurtzaroko baserrira eta mundua gainera etorri zaio: hutsik dago etxea, gogoratzen zuen ezeren arrastorik ez. Inguuruan bila hasi da Joad, osabarekin topo egin arte. Haren familia ere, etxea bizkarrean hartuta alde egitekotan da. Uzta galdu egin da eta esperantza bakarra Kalifornian dago: eskuorri asko banatu dituzte, hara joanda jornal ona izango dutela aginduz. Bidera aterata ordea, norabide

White angel breadline (Aingeru zuria janaria doan hartzeko ilaran), Dorothea Langeren argazkia.

beretan doazen ehunka familia daudela ikusiko dute. Eta Kaliforniara iritsita, tragedia; ezin gutxienekoa eskuratu: etxerik eta lan finkorik ez. Grebak berriz, nahi adina. Eta, beste aldetik, eskirol izateko gonbiteak. Ez dugu nobelaren bukaera kontatuko, ez dago beharrik.

AEBetako literaturaren gailurrean jarri zen Steinbeck *The grapes of wrath* argitaratzearekin batera. Istorioaren eduki soziala ikusita komunizatzen zuten herrialdeko sektore eskuindarrekin; zenbait herritarrek jendaurrean erre zuten liburua; irratiko eztabaida politikoetan bolo-bolo ibili zen; eta, batez ere, jendeak irakurri egin zuen. Mingain gaiztoenak isildu ziren, Steinbeckek Pulitzer eta

Nobel Saria eskuratu zituenean.

Bada anekdota bitxi bat, Kaliforniako Nekazarien Elkarteak liburuaren kontra egin zuen erasoarekin lotua. Nobelan kontatutakoa “gezur pila” zela esan zuten

abenduaren 7an
Getxon
 Santa Eugenia Plazan, 17:30ean
 ERDU METROAN

bota
 Bizkaiko bertsolari txapelketa 2008

Xabi Paia
 Etxahun Lekue
 Igor Elorza
 Unai Iturriaga
 Eñaut Intxaurreaga
 Gorka Ostolaza

Gaijartzailea:
 Zuriñe Iarritu

www.botasarean.biz

Getxo, Argia, metro biltoa

- Seikia betetzeko gai al zara?
- Erantzuna emanda asmatuko al zenuke galderaren erantzuna?
- Eroglikoak deszifratzeko bezain ero al zaude?
- Hemen duzu Mihiluze berrituarekin gozatu eta barre egiteko aukera!

NOBEDADEA

FROGA BERRIEKIN

argia
www.argia.com

expressive:

eitb
www.eitb.com

Eskaerak: 943 37 15 45
denda@argia.com • www.argia.com

35 euro

ARGIAREN harpidedunek
%15eko deskontua

John eta John: Dos Passos eta Steinbeck, 1930eko hamarkadan AEBetako literaturan goia jo zuten bi idazle. Dos Passosek ezkerretik eskuinerako bidea hartu zuen urteek aurrera egin ahala, 1950etan Joseph McCarthy eskuin muturreko senatariaren jarraitzaile bihurtu arte. Dena dela, 30eko urteetan idatzi zuen "AEBetako trilogia" garaia izan ezin hobe da. Ber gauza esan liteke Steinbecken urte haietako obraz ere. *The grapes of wrath* nobelak publikatu zenetik zeresana sortu zuen zirkuitu literario-etatik harago.

elkarte horretako kideek. Beraien ustez, puztuak ziren Steinbecken nobelako nekazarien baldintza negargarriak, baita kaliforniarren xenofobia agertzen zuten pasarteak ere. Idazleak ordea, ondo ezagutzen zituen laborarien baldintzak. Horregatik nobela idaztean leundu egin zituen, berez gordinagoak –eta sinesgaitzagoak– ziren kondizioak, sinesgarritasunaren mesedetan; bazekien egia askoz okerragoa zela. Eta hala ere propagandista esan zioten.

Hamarkada Gorriko manifestua: Kultura eta krisia

Ez zen Steinbeck bakarra izan: ehunka idazle, intelektual eta artistari leporatu zioten komunista izatea 1930etako AEBetan. Hasiak ziren suak pizten; II. Mundu

Orain, depresio ekonomiko berriaren zurrumurrua ozentzen ari delarik, ez legoke gaizki erloju mundialaren "krak!" hotsa gertutik entzun zuten idazle hauei hautsa kentzea

Gerrak bolada baterako apalduko zituen, baina bi hamarkada geroago Joseph McCarthy senatariak sorgin ehizari ekingo zion.

Eta egia da, baziren alderdi komunistaren aldeko idazleak 1930etako AEBetan. Are, herrialdeko kultur bizimoduan eragin nabarmena izan zuten. Askok gainbehera ekonomikoaren ondorioz hartu zuten ezkerbidea; lehenagotik ere kausarekin engaiatuak ziren beste batzuk, Sacco eta Vanzetti anarkisten exekuzioen aurka 1927an protestetan ibili zirelako.

1932an horietako asko elkartu egin ziren, hamarkadaren kolore gorria markatuko zuen manifestua sinatzeko: *Culture and the Crisis* (Kultura eta krisia). Azkar esateko, panfletoak AEBetako alderdi komunistaren programari babes

eskaintzen zion, herritarrek presidentea aukeratu behar zuten urtearekin bat eginez. Eta sinatzaileak ez ziren edozein: John Dos Passos, Sherwood Anderson edo Langston Hughes ezagunak egingo zaizkio literatura iparamerikarra ezagutzen duen edonori.

Graham Barnfield pentsalari marxistaren ustez, manifestuaren publikazioa gertaera esanguratsua izan zen, eta ez papelean idatzi zutenarengatik bakarrik. Testuinguru zabala goa hartuta, AEBetako Hamarkada Gorriaren adierazle da. “AEBetako onenek, distiratsuek programa komunistari babesa adierazi izanak, ezinegon sakona eragin zuen herrialdeko eliteetan” dio Barnfieldek.

Eskuinera erori zen Dos Passos

Manifestua sinatu baino lehenago, 1930. urtearekin, John Dos Passosek *The 42nd parallel* (42. paraleloa) nobela argitaratu zuen. “AEBetako trilogia”-ko lehenbizikoa izan zen. Hiru liburu horiek dira Chicagoko idazlearen lanik esanguratsuenak, *Manhattan transfer* nobelarekin batera.

Nobelotan erabilitako teknika berritzaileak gorabehera, Dos Passosen ikuspuntu politikoa interesatzen zaigu erreportaje honetarako. Industrial Workers of the World (IWW) erakundearen aldeko jarrera nabarmena adierazi zuen idazleak lan osoan; AEBetako alderdi komunistarekin hotzago agertu zen –nahiz eta komunista batzuk sinpatiaz deskribatzen dituen–; eta, batez ere, mendearen lehen hereneko borroka sozial eta politiko garrantzitsuenak ezkerretik erretratatu zituen. Woodrow Wilson presidentek I. Mundu Gerraren ondoren nazioartearen txaloak jasotzen zituelarik, Dos Passosek aurpegia zikindu zion, haren manupean ezkerreko taldeen aurka antolatutako oldarra salatu zuenean.

AMAGOIA / ETXEKAR

moda mujer
y joyas de autor

www.amagoiaietxekar.com
943 33 61 70

Denborak dena aldatzen du, baina; trilogiaren azken libururako hasi ziren idazlearen mainak: Dos Passosek hiru obren proiektua ezkerretik abiatu bazuen ere, sabelean hazten ari zitzaion harra. Aldaketa soziala desira hutsa bihurtuko da kontakizunak aurrera egin ahala, lortu ezinezko helmuga. Pertsonaien bila-kaera ikustea besterik ez dago: hil egingo dira batzuk, zahartu eta asmo iraultzaileak baztertuko dituzte bestetzuk... Horra non zegoen idazlea bera; "AEBetako trilogia" bukatzerako komunismoaren teoriari eztenka ari zen hainbat artikulutan. Eskuinerantz hasi bazen, hasi zen: 1950eko hamarkadan Joseph McCarthyren —berriro atera zaigu bidera!— jarraitzaile bihurtua zen.

Eskuineko aldetik lurrera jausi zenean, amets batetik nola, halaxe esnatu zen John Dos Passos; berriro ohera sartu zen; lo egin zuen, baina ametsik ez.

Nobela beltza ez zuen haizeak eraman

Nobela beltz handien hamarkada ere izan zen 1930ekoa: 1939an publikatu zen Raymond Chandlerren *The big sleep*, 1995ean Igela argitaletxean *Betiko loa* titulupean Iñaki Ibañezek euskaratua; 1934koa da James M. Cainen *The postman always rings twice*, hau ere Igelan ateratakoa, Xabier Olarrak euskaratua *Postariak bi aldiz deitzen du beti* izenburuarekin. Generoaren bi maisulan, ezbairik gabe.

Langabea 1930eko hamarkadan. Bizkarrean daraman afixak dio: "Hiru ofizio dakizkit; hiru hizkuntza hitz egiten ditut; hiru urtez borrokaturia; hiru ume; eta lanik ez hiru hilabetean. Baina lanpostu bakarra nahi dut".

Langabea 1930eko hamarkadan. Bizkarrean daraman afixak dio: "Hiru ofizio dakizkit; hiru hizkuntza hitz egiten ditut; hiru urtez borrokaturia; hiru ume; eta lanik ez hiru hilabetean. Baina lanpostu bakarra nahi dut".

Orain, depresio ekonomiko berriaren zurrumurrua ozentzen ari delarik, ez lego-ke gaizki erloju mundialaren "krak!" hotsa gertutik entzun zuten idazle hauei hautsa kentzea, gainera etor daitekeena ikasten hasteko baino ez bada ere. Steinbeck, Dos Passos... Inoizko ekonomia liburu ulergarrienak idatzi zituzten, behar bada. ■

Distopien eremuan, Aldous Huxley ingelesaren *Brave new world*—Xabier Amurizak *Bai mundu berria* itzuli zuen— 1932koa da; William Faulknerrek *As I lay dying* (Hilzorian nagoe-la) eta *Absalom! Absalom!* publikatu zituen 1930 eta 1936an hurrenez hurren; ezin ahaztu Margareth Mitchellen *Gone with the wind* (Haizeak eramana) nobela ere, 1937ko Pulitzer saria. Ondorengo zinemarako egokitzapenarekin izugarri famatu egin zen AEBetako hegoaldean girotutako istorioa.

Zerrenda *ad infinitum* luza genezake, baina ideia garbi geratzen denez, ez dugu elkar aspertuko. Depresio ekonomikoak goitik behera astindu zuen AEBetako literatura. Idazleek begirakunea aldatu zuten, poltsikorik behar ez zuten gizon-

